

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.01.141>

УДК 811.161.2'246.2

Н.Р. МАТВЕЄВА, аспірант відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики, Інститут української мови НАН України
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01001

E-mail: natalyaskiba93@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-6290-9381>

СУЧАСНИЙ КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНСЬКОЇ СТОЛИЦІ

Статтю присвячено аналізу комунікативного простору Києва. На основі декількох соціологічних опитувань доведено, що мовну ситуацію в місті визначає активне функціонування білінгвізму й диглосії. З'ясовано, що на сучасному етапі українську мову утискає не лише російська, але й англійська. Утім наведені в тексті реальні випадки переходу українців на державну мову переконують, що в другому десятилітті XXI ст. мовна свідомість багатьох українців таки зростає, а державна мова поступово закріплює свої позиції.

Ключові слова: мовна ситуація, білінгвізм, диглосія, мовні конфлікти, комунікативний простір, комунікативна ситуація, мовний ландшафт.

Мовні конфлікти в Україні охоплюють широке коло проблем, оскільки стосуються не лише лінгвістичних, але й національних, етнічних і політичних питань. Справді, укотре переконуємося, що мова часто стає об'єктом полеміки й фактором, що розділяє населення на два табори. Частина українців уважають мовні проблеми надуманими, адже впевнені, що не важливо якою мовою говорити. Щоправда, такої думки здебільшого дотримуються російськомовні громадяни. Інші ж, навпаки, стоять на позиціях захисту державної мови й певні, що в Україні має функціонувати єдина державна мова.

Не викликає сумнівів, що на сучасному етапі для нашого народу надважливим завданням є збереження територіальної цілісності країни та здобуття справжньої незалежності. Поділяємо думку М.П. Кочергана про те, що «побудувати Україну як незалежну державу можна, лише спираючись на історичні корені українського народу, а отже — на його мову,

Цитування: Матвеева Н.Р. Сучасний комунікативний простір української столиці. *Українська мова*. 2020. № 1 (73). С. 141—152. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.01.141>

яка забезпечує нормальне функціонування національного організму в усіх його виявах» [8: 21]. На цьому наголошує і Я.К. Радевич-Винницький, який зазначає, що саме мова є обов'язковою, хоч і недостатньою умовою національного ренесансу. Також важливе значення має органічно поєднана з мовою самосвідомість нації, особливо тоді, коли мова цілковито або значною мірою нацією втрачена [17].

У цьому контексті цікавим видається питання класифікації націй, яке вивчав професор Лондонської школи економіки Е. Сміт. Дослідник виділив два типи націй: західний і східний, що помітно розрізняються між собою. Основними компонентами стандартної західної моделі нації є історична територія, політико-юридична спільнота, політико-юридична рівність членів, спільна громадянська культура та ідеологія. Водночас на Сході сформувалося інше уявлення, яке називають етнічною концепцією нації. Її визначальною рисою є фокус на спільності походження і рідної культури. «Тоді як західна концепція проголошує, — пояснює Е. Сміт, — що індивід має належати до певної нації, але може вибрати, до якої саме приєднатися, незахідна, або етнічна, концепція не припускає такої широти поглядів. Чи то людина зоставатиметься у своїй спільноті, чи то емігрує до іншої, вона завжди неминуче й органічно залишатиметься членом спільноти, в якій народилась, і довіку нестиме на собі її печать» [21: 9].

Таким чином, головні відмінності між виділеними Е. Смітом типами націй полягають у тому, що на Заході політичну спільноту характеризують за певними спільними соціальними й правовими нормами, на Сході ж основним вважається спільність походження людей. З цього випливає, що те значення, яке має закон у західному зразку, у східному належить культурі, мові та звичаям. Попри те, що на сучасному етапі вкрай рідко можна виокремити конкретний тип нації у чистому вигляді, вважаємо, що Україну все ж таки доречніше зарахувати до східного зразка, позаяк мова, національна самобутність і звичаї та традиції завжди лежали в основі формування українського етносу. З огляду на це українці мали б і нині усвідомлювати важливість свого історичного коріння.

Але постає питання: чи має сьогодні українська мова й культура таке ж важливе значення? Чи нині східна модель нації відповідає нашим реаліям? В.Є. Хмелько, досліджуючи культурну ідентичність в Україні, визначає її неоднорідність і роз'єднаність, виділяючи декілька груп, як-от: представників українськомовної української, російськомовної російської та російськомовної української культур. Відрізняються вони не лише на основі мови, але й ідентичності. Остання група знаходиться десь посередині між російськомовними росіянами й українськомовними українцями. При цьому, як зазначає науковець, за політичними й патріотичними орієнтаціями російськомовні українці ближче до українців, а за культурними (мова, традиції) — до росіян [25: 42]. Подібні думки висловлює і Р.Я. Кісь, називаючи таких людей маргіналами, що є роздвоєнними, психологічно амбівалентними особистостями, які випали з сис-

темних смислів своєї культури й перестали бути її реципієнтами та інтерпретаторами [7].

Утім не лише двомовність українського суспільства стоїть на заваді утворенню цілісної єдиної держави, але й помітна територіальна неоднорідність регіонів. Влучно про таку регіоналізацію висловився ще наприкінці минулого століття М.Ю. Рябчук, назвавши Україну «культурним уламком імперії»: «Цей уламок складається з регіонів, які на культурному рівні, крім колоніальної «малоросійськості», нині мало що об'єднує: вони розмовляють різними мовами, — і то не лише у прямому, а й, що гірше, в переносному значенні: послуговуються різними семіотичними кодами, різними історичними та культурними міфами; вони читають різні книжки, слухають різну музику, дивляться різні телепрограми, передплачують різні газети, — і погано не те, що «різні», а те, що немає спільних, немає нічого об'єднуючого, що б витворювало спільний культурний код, без якого, власне, немає повноцінної нації. Поки що є лише різні регіони, різні міста і села, котрі в різні часи і за різних обставин опинилися в УССР, об'єднані не так українськістю, як советськістю» [19]. Справді, диференціація і регіоналізація України є безсумнівною. Українськомовний Захід і російськомовні Схід і Південь великою мірою розрізняються не лише в мовному, але й в національно-культурному сенсі, а столиця є поєднанням цих двох тенденцій. Звичайно, така роз'єднаність українців спричиняє багато конфліктів і приводить до зменшення сили й потужності держави.

Так, Київ, будучи столицею України, поки що не став центром поширення української мови, а, навпаки, відбиває всі суперечності мовного й культурного розвитку держави. Підсумки різноманітних соціологічних опитувань засвідчують те, що всі кияни є здебільшого двомовними, а їхній білінгвізм носить диглосний характер, оскільки вибір мови спілкування є свідомим і залежить від поставленої мети.

Зокрема, дослідження 2000 р., здійснене Центром «Громадська думка» [5], показало, що взаємини української та російської мов у столиці далекі від гармонійного співіснування, а саме місто важко назвати не те що українськомовним, а й навіть двомовним. Згідно з опитуванням російською мовою в повсякденному житті спілкувалися 52,5% киян, а українською — лише 14,8%, причому тільки 4,3% використовували виключно українську, решта послуговувалися нею в більшості ситуацій. Однаково українською і російською мовами говорили 32,0% респондентів [5: 32].

Невтішними для української мови виявилися також результати квітневого національного опитування 2007 р., проведеного Інститутом соціології НАНУ [2]. Аналіз мовних практик киян засвідчив, що 30,2% мешканців міста вдома спілкувалися виключно чи переважно українською, тоді як 56,3% — російською. Ситуація зі спілкуванням у неформальній комунікації — на вулицях, у магазинах, громадських місцях — виявилася ще гіршою для української мови. 27,1% у такому випадку послуговувалися

українською, 64,6% — російською. Тобто частина українців поза межами дому переходила на російську мову спілкування, яка, зрозуміло, у вулично-магазинному режимі виграла ще 8% порівняно з домашнім ужитком. Домінувала російська мова згідно з даними цього опитування і в офіційному спілкуванні: 38,1% послуговувалися на роботі й навчанні українською, 53,5% — російською. Причому виключно однією мовою спілкувалися лише по 11% респондентів кожної групи, решта — двома, зі значним переважанням якоїсь однієї, здебільшого російської [2: 39—44]. Звідси випливає парадоксальність мовної ситуації столиці: носіям російської мови було комфортніше існувати в місті.

Справді, мовну атмосферу Києва впродовж довгого часу визначали як російськомовну, позаяк мовний диктат середовища був безсумнівним. Л.Т. Масенко й Г.М. Залізник так описували ситуацію в столиці на початку ХХІ ст.: «Київське урбаністичне середовище створює психологічно комфортні умови для російськомовної частини населення і дискомфортні для тих, хто зберігає вірність рідній мові. Говорити українською в усіх ситуаціях міських контактів означає повсякчас долати опір мовного середовища... Мовно-культурна атмосфера наших міст зробила російську мовою пристосування, а українську — мовою протистояння» [5: 6].

Позитивні зміни для державної мови настали в другому десятилітті ХХІ ст. Зокрема, певною мірою трансформував мовну атмосферу Києва Закон «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» 2015 р. Відомо, що в Україні внаслідок мовної політики СРСР склався надзвичайно одноманітний топонімічний ландшафт міст і сіл: безліч вулиць, провулків, майданів і парків названо на честь радянських вождів і видатних постатей — Леніна, Калініна, Ворошилова, Жданова, Жукова тощо [10: 205]. Відповідно до нового Закону про декомунізацію мовний ландшафт міст став змінюватися. Так, у столиці замість проспекту 40-річчя Жовтня утворився Голосіївський проспект, на місці вулиці Артема — Січових Стрільців, замість вулиці Крупської — вулиця П.П. Чубинського, а замість Комуністичної вулиці постала Трипільська [15].

Л.О. Кравченко, аналізуючи мотиви та принципи перейменувань, виокремила такі з них: відродження колишніх назв, отримання нових з урахуванням географічного і просторового розташування вулиць, репрезентація виду діяльності їхніх мешканців у минулому й сьогодні, віддзеркалення світоглядних позицій та вподобань мешканців. Проте найбільша кількість нових урбанонімів присвячена видатним діячам української культури, науки, спорту й мистецтва, а отже, виконує меморативну функцію [9: 378—379]. Безумовно, такі зміни мовного ландшафту столиці відіграють надзвичайну важливу роль для формування національної ідентичності українців і патріотичного виховання молодого покоління.

Утім, попри доволі помітний прогрес у використанні української мови протягом останніх років, атмосфера в столиці ще досі не стала ав-

тентичною. Навпаки, окрім російської мови, тепер маємо загрозу ще й з боку англійської. Свідченням цього є інший бік мовного ландшафту міста, а саме назви приватних закладів (магазинів, кафе, готелів чи житлових комплексів). Видно, що українська мова на вітринах різноманітних об'єктів сфери послуг не є популярнішою, ніж англійська чи російська. Це, вочевидь, є одним із виявів диглосії, адже з якихось причин вважається престижнішим називати заклади іноземною мовою. Візьмо до уваги, наприклад, назви торгово-розважальних центрів Києва. Переважна більшість із них є англійськими — «Ocean Plaza», «Sky Mall», «Dream town», «Lavina mall», «Silver breeze», «Art mall», «River mall» тощо. Помітно, що навіть ті ТРЦ, назви яких вимовляються за правилами української орфоєпії, часто все одно пишуть латиницею — «Gulliver», «Globus» та інші.

Якщо в назвах ТРЦ в Києві російську мову не спостерігаємо, то зі столичними дитячими магазинами склалася значно гірша ситуація. Зібравши найменування київських дитячих магазинів разом, бачимо приблизно такий список: «Babyzone», «Chicco», «Mothercare», «Антошка», «Лапушка», «Альфа Тойс», «Даниэль», «Babymax», «Пуговка», «Карапуз», «Пупсьонок», «New Life Premium», «Кроха», «Мішутка» [1]. Парадокс виходить також із назвами столичних житлових комплексів, серед яких зустрічаються, наприклад, такі: ЖК «Енисейская усадьба», «The Garden», «Manhattan city», «Chicago Central House», «Новая Англия», «Французский квартал», «New York Concept House», «San Francisco Creative House», «Jack House», «Tetris Hall», «Richmond», «Royal Tower», «Bristol Comfort House», «Подол Градь», «Smart Plaza Obolon», «Ривьера» [1]. Певна річ, тривожною є тенденція надмірної популяризації англійської мови на сучасному етапі, позаяк, здається, що місто тисне на українську мову тепер уже з двох боків.

У цьому контексті цікавими видаються дані, зібрані волонтерами громадської організації «Простір свободи». Щорічно, починаючи з 2011 р., вони оприлюднюють результати огляду «Становище української мови» [18], на основі якого можна зробити висновки про те, яка мова домінує на вітринах столичних кафе й магазинів. Моніторинг київських закладів громадського харчування і торгівлі здійснювали за трьома критеріями: 1) мова вивіски, 2) мова меню або цінників і 3) мовний код, що його обирають працівники для спілкування з українськомовними клієнтами.

Мета такого моніторингу — вивчити, наскільки дотримуються права українськомовних клієнтів на гарантоване їм законом обслуговування у своїй країні державною мовою. Для проведення дослідження в центральній частині міст (у нашому випадку — Києва) було обрано по 10 кав'ярень чи інших закладів харчування і 10 магазинів. Задля забезпечення максимальної неупередженості аналізу брали до уваги заклади, розташовані поспіль і найбільш наближені до центру міста. Простежимо, як змінювалася мовна ситуація в магазинах і кафе Києва з 2011 р. до 2019 р. [18]. Підсумки моніторингу узагальнено в таблиці.

Моніторинг закладів харчування і торгівлі Києва

Рік / кількість досліджу- ваних об'єктів	Мова вивіски				Чи є меню / цінники українською?		Мова спілкування з клієнтами		
	Укр.	Рос.	Лат. графі- фіка	Інше	Є	Немає	Укр.	Рос.	Пере- йшли на укр.
2011 (лише кафе – усього 10)	4	2	3	1	8	2	5	4	1
2012 (усього 20)	8	3	8	1	17	3	8	7	5
2014–2015 (усього 20)	6	4	7	3	19	1	5	6	9
2016 (усього 20)	8	2	8	2	18	2	9	7	4
2017 (усього 20)	2	3	15	0	20	0	7	9	4
2018 (усього 20)	9	2	9	0	20	0	11	9	0
2019 (усього 20)	7	1	10	2	19	1	12	5	3

З огляду на наведені дані очевидним є збільшення престижу латинської графіки на вивісках кав'ярень і магазинів. Зауважимо, що до цієї категорії були зараховані не тільки іноземні слова, але й назви, написані латиницею. Щоправда, ми не маємо змоги чітко розмежувати звичайні назви закладів і такі, що містять вказівки на певні бренди (здебільшого неукраїнські) або мають мережевий характер, а отже, не можуть обійтися без іншомовних вкраплень.

Результати засвідчують поступове зменшення українськомовних вивісок (порівняймо: 4 з 10 українськомовних вивіски у 2011 р., 2 з 20 у 2017 р. й 7 із 20 у 2019 р.) і зростання латини (3 з 10 у 2011 р., 15 із 20 у 2017 р. й половина у 2019 р.), російська мова на вітринах магазинів і кафе залишається приблизно незмінною. Узагалі на 2017 р. припадає пік популярності латини на вивісках закладів торгівлі й харчування. Це дає підстави стверджувати, що на сучасному етапі в опозиції *престижне* — *непрестижне* у визначенні диглосії місце російської мови зайняла англійська, яка тепер, зважаючи на найбільшу популярність латинських літер у назвах кафе й магазинів, вважається найпрестижнішою.

Кращий стан справ із меню і цінниками українською мовою, утім останні результати доводять певне погіршення ситуації. Якщо у 2018 р. в усіх досліджуваних об'єктах спостерігалось 100% використання державної мови в меню і на цінниках товарів, то у 2019 р. цей показник упав до 95%.

Реальна ситуація обслуговування клієнтів, звичайно, бажає кращого. Багато працівників продовжують послуговуватися російською під час комунікації з відвідувачами, уперто не змінюючи мовний код. Щоправда, «непропорційно висока частка вживання російської мови працівниками закладів харчування не може пояснюватися лише тим, що це їхня рідна мова або ж психологічними моментами. Часто причиною є, вочевидь, прямі настанови власників згаданих закладів спілкуватися з клієнтами російською, про що працівники закладів харчування не раз розповідали в неофіційних розмовах» [18], — наголошено в результатах огляду.

Викликає цікавість таємна мовна інспекція, що її провели журналісти ТСН улітку 2018 р. в Києві для того, аби визначити, яка мова домінує у сфері послуг. Виявилось, що лише одна з-поміж 10 офіціантів одразу звернулась українською, а також касир у супермаркеті після зробленого зауваження змінила свій мовний код, хоча без особливого азарту. Решта працівників закладів торгівлі й харчування столиці використовували російську. Ба більше, багатьох узагалі обурювало прохання обслуговувати державною мовою. Наприклад, були такі, що говорили про невміння розмовляти українською, а в барі на Бессарабці офіціантка відповіла так: «Если для вас это так принципиально, то есть специальные заведения, где разговаривают на украинском языке. Мы себя позиционируем как обычный нормальный развлекательный бар для молодых людей» [11]. Таким чином, попри державний статус української мови, не викликає сумнівів те, що їй постійно доводиться конкурувати з іншими мовами й долати їх засилля.

Влучно про це висловила Д. Муравська в одній зі своїх статей: «Держава, в якій я живу, створила мені з дитинства всі умови для того, щоб я вмiла iдеально говорити українською. Реальне життя в цій державі щодня мені тикає в обличчя тим, що комфортніше мені тут буде жити, якщо я говоритиму російською... Тому що сфера послуг — російською, друзі — російською, розваги — російською, медіа й реклама — російською, музика і фільми — російською... Продовжувати можу довго. Мова, якої мене вчили з дитинства, залишається позбавленою сфери вжитку... Саме тому я почуваюсь так, немов мені перекривають дихання щоразу, виходячи із квартири у це Велике Місто Можливостей і Перспектив» [12].

Зазначимо, що після подій на майдані Незалежності у 2013—2014 рр. мовна свідомість частини киян усе-таки зросла. Результати соціолінгвістичного дослідження 2017 р., отримані в рамках проекту AZ № 90217 за підтримки Фонду «Фольксваген», підтверджують, що понад 50% респондентів упевнені, що вживання української мови впродовж останнього часу певною мірою розширилося, а близько 30% опитаних погоджуються

з твердженням, що російська мова поступово втрачає домінуючі позиції в спілкуванні українців. Багато людей, у тому числі киян, свідомо почали переходити на українську мову, оскільки не бажають користуватися мовою окупанта. В інтернет-просторі можна знайти десятки історій українців, де йдеться про реальні випадки переходу на державну мову з різноманітних причин.

Зокрема, одні люди пишуть, що змінили мовний код із метою ідентифікації себе як українців:

«Мені було 17 років, і ми з подругою відпочивали в Болгарії. Нам не подобалося, що коли ми говорили російською, болгари думали, що ми з Росії. Тому почали говорити одна з одною українською, щоб нас не розуміли навколо. Хотіли показати, що ми не росіяни» [3];

«Я перейшла на українську за один день — 2 квітня 2014 року. Просто повернулася додому з подорожі і почала з усіма говорити українською. Окрім іншого, це був один зі способів ідентифікувати свою приналежність до тих, хто обирає в конфлікті з Росією блакитно-жовтий бік» [20].

Деяким індивідам соромно не вміти говорити українською мовою в Україні або ж не використовувати її у своїй комунікації:

«Я почала вести щоденник українською саме тому, що мені бракувало легкості й побутовості, я вчилася щиро й гаряче висловлюватись і прагнула не шукати слів для побутових дрібниць. Але спонукало мене у 12 років саме те, що в колі батьківських і братових друзів я могла і співати рідною мовою, і читати сучасну українську поезію, хоч мені децю складно було добирати слова у звичайній розмові. І мені було соромно. Соромно добирати слів, розмовляючи з Іваном та Марічкою Миколайчуками, з Ніною Матвієнко, з Анатолієм Фуженком, із Лесем Сердюком, із Миколою Вінграновським, Юрієм Ткаченком, Іваном Гаврилюком... Я можу довго називати імена славетних і маловідомих людей, чия присутність змусила мене не вчити (я завжди нею говорила!), а вдосконалювати знання рідної мови» [24];

«Мене на українську мову остаточно перевела сепаратистка, яку я знаю давно, вона працює у Києво-Печерській Лаврі в іконній крамниці. Коли в нас з нею вкотре зайшла мова про все українське в Україні, вона сказала мені: «А чому ти говориш завжди по-русски? Ты же защищаешь Украину!?!». Я сказала, що з ввічливості з нею переходжу на ту мову, якою їй зручніше зі мною говорити. У відповідь я почула геніальну річ: «Я прекрасно понимаю ваш язык, и если бы он вам самим был нужен, вы бы не говорили везде на русском! Вы сами не хотите никакой Украины!» [16].

Діляться своїми історіями переходу на українську мову й вітчизняні зірки, як-от: співачка Опука й письменник і ведучий А. Мухарський.

Наприклад, Опука так у 2016 р. пояснювала свою мовну позицію: *«У мене російськомовна родина. Я звикла розмовляти російською, але добре знаю українську. В житті розмовляю російською, оскільки Євген Філатов — з Донецька, і взагалі не знав української. Зараз він її, звичайно, розуміє, але вдома ми говоримо російською. Група також спілкується російською. Проте всі інтерв'ю я даю українською. У мене була мета минулого року перейти*

повністю на українську мову. На жаль, це не відбулося. Я вирішила: так станеться цього року. З Євгеном буду розмовляти російською, але з іншими — лише українською. Вона в мене грамотніша, ніж російська, більш відфільтрована. В російській мові я багато лаюся — 10% моєї мови є лайкою. Моя російська буденна і брудна. А українська для мене, як дорога святкова сукня, яку я одягаю лише на свята. Але ж можна бути завжди красивою — до цього я і прагну» [Там само].

Налаштовують на позитив думки А. Мухарського з приводу вибору мовного коду в столиці: «Я стовідсотково російськомовний киянин, що в Києві й народився. Уперше українську мову в природному середовищі міста почув, коли мені було років 13. У селі рідних не мав, і якщо до мене долинала українська, то це був суржик базарів або недолугих учителів цієї мови, з яких усі знущалися. Тому в мене як у міської дитини був період, коли я абсолютно чітко відстежував: якщо ти розмовляєш українською, то ти селюк у місті... Оскільки навчався в Театральному інституті, де мова плекалася, то вперше в житті зробив свідомий вибір і почав навіть у побуті спілкуватися нею, щоб не бути совком... Спостерігаю, що багато хто з російськомовних корінних киян після Майдану перейшов на українську свідомо. Нехай поміж собою вони спілкуються російською, але коли виходять у публічний простір, то говорять українською, маркуючи себе як українців. Бо саме в публічному просторі хочуть виявитися ними. У них є бажання, щоб їхній район, скажімо Поділ, був місцем, де розмовляють українською. Російська нині із цього погляду — це мова тих, хто «понаїхав» до столиці, бо тутешні корінні містяни обирають українську. Московський егрегор дуже потужний, і багато хто досі трактує Київ як майданчик, із якого можна стартувати до Москви. Але нині я бачу також, що україномовний сегмент нашої культури та нашого розвитку є цікавим і потужним. Сподіваюся, що саме зараз ми виробимо ту критичну масу українського якісного мистецького і творчого контенту, на якій можна буде вибудовувати свою ідентичність молодому поколінню, що йде за нами. Молодь включилася в процес і активно підтримує форми українського буття. Спостерігаю за Подолом: молоді мами, діти розмовляють українською. Такого раніше ніколи не було. Це мене тішить і дає сподівання, що все в нас буде добре» [13]. Отже, з огляду на постійне збільшення кількості тих людей, що обирають український мовний код, поділяємо думку А. Мухарського про те, що майбутнє України, скоріше за все, таки за українською мовою, а успіх дерусифікації передусім буде виявлятися в переході українців на українську мову.

Такій трансформації великою мірою сприяють і різноманітні суспільні дії, спрямовані на підтримку державної мови. Так, велику справу з українізації здійснює волонтерський рух «**Безкоштовні курси української мови**». Вони організували широку мережу неформальних мовних курсів для українців, які хотіли б вільно володіти державною мовою. У рамках проєкту волонтери популяризують українську літературу й українські книжки, проводять зустрічі з митцями, організовують акції для поповнення місцевих бібліотек сучасною літературою, проводять курси для

переселенців, літні табори для дітей військових і дітей переселенців тощо [4]. Громадський рух «**Не будь байдужим**» [14], учасниками якого є багато видатних особистостей, із гаслом «Ні — Малоросії! Зробимо країну Україною!» ще з 2005 р. сприяє відновленню української громадянської свідомості в багатьох напрямках: історичному, літературному, освітньому, музичному та ін. «**Переходь на українську**» [16] спонукає людей використовувати рідну мову, ставлячи в приклад багато реальних історій про випадки зміни мовного коду. Громадська ініціатива «**И так поймут**» [6] захищає права українськомовних споживачів товарів і послуг на доступ до інформації в Україні українською мовою. На рахунку її засновника Р. Матиса і його однодумців безліч вигравів для української мови, як-от: українізовано меню деяких автомобілів («Toyota», «Lexus»), вихід видання «National Geographic» українською, маркування українською мовою на побутовій техніці «Samsung» тощо. Активізації державної мови в соцмережах допомагають і різноманітні групи у фейсбуку, серед яких, наприклад, «**Україномовний Київ**» [23], «**Україномовна Україна**» [22] та багато інших.

Бачимо, що багато українців самостійно добиваються змін на користь державної мови. Громадські рухи й організації, спрямовані на захист української мови й розширення сфер її вжитку, своїми силами зробили більше, ніж урядовці. Тому можемо стверджувати, що керівна верхівка великою мірою відстає від населення України в мовних питаннях.

Уважаємо, що для зміни мовної ситуації всієї держави необхідно починати зі столиці: слідом за знищенням зовнішніх залишкових ознак і символів колишньої належності України до Радянського Союзу треба змінювати мовну атмосферу міста, а далі такий стан обов'язково пошириться на всю територію країни. Маємо надію, що хвиля українізації набере ще більшого розмаху, а державна мовна політика буде не суперечити, а сприяти поширенню державної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барчук М. Мислення Проні Прокопівни, або Чому непопулярні українські назви? *Obozrevatel*. 2018. URL: <https://www.obozrevatel.com/society/mislennya-proni-prokopivni-abo-chomu-neropulyarni-ukrainski-nazvi.htm>.
2. Вишняк О.І. Мовна ситуація та статус мов в Україні: динаміка, проблеми, перспективи (соціологічний аналіз). Київ, 2009.
3. Відмовитися від російської. 5 історій людей, які змінили мову. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/85855/Vidmovytysa_vid_rosijskoji_5_istorij_ludej_jaki?a_srt=&a_offset=2695.
4. Волонтерський рух Безкоштовні курси української мови. URL: <https://biggggidea.com/project/volonterskij-ruh-bezkoshtovni-kursi-ukransko-movi/>.
5. Залізник Г.М., Масенко Л.Т. Мовна ситуація Києва: день нинішній та прийдешній. Київ, 2002.
6. И так поймут. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/И_так_поймут!
7. Кісь Р. Загрози маргінесу. *День*. 2012. № 169.
8. Кочерган М.П. Мовна ситуація і мовна політика в Україні. *Світосгляд*. 2008. № 2. С. 18—23.
9. Кравченко Л.О. Антропоніми в мовному ландшафті Києва: топонімічні зміни 2014—2018 років. *IX Міжнародний конгрес україністів. Мовознавство. Збірник наукових статей*. Київ, 2018. С. 371—385.

10. Масенко Л.Т. Мова радянського тоталітаризму. Київ, 2017.
11. Мовчазна загроза. Сваритись чи судитись. Українські заклади відмовляються в обслуговуванні державною мовою. ТСН тиждень (26 серпня 2018 року). URL: https://www.youtube.com/watch?v=GDIosOGshI&list=PL1neMztLSbMML_7P34SxO2fP5W4Wg0vr5&index=4&t=0s.
12. Муравська Д. Як це — бути україномовним в місті «можливостей і перспектив». *Аргумент*. 2017. URL: <http://argumentua.com/stati/yak-tse-buti-ukra-nomovnim-v-m-st-mozh-livostei-perspektiv>.
13. Мухарський А. Свідоме зусилля. *Тиждень*. 2017. URL: <https://tyzhden.ua/Columns/50/189428>.
14. Не будь байдужим. URL: <https://www.facebook.com/ne.bud.bayduzhym>.
15. Перейменування вулиць. Офіційний портал Києва. URL: https://kyivcity.gov.ua/mistobuduvannia_ta_zemelni_dilianky/pereimenuvannia_vulyts.html.
16. Переходь на українську. URL: <https://perehodnamovu.uamodna.com>.
17. Радевич-Винницький Я.К. Україна: від мови до нації. Дрогобич, 1997.
18. Рух добровольців «Простір свободи». URL: <http://dobrovol.org>.
19. Рябчук М. Харків не чує Ужгорода, Житомир — Львова. *День*. 1998. № 30.
20. Свідомо розмовляють українською. *Аргумент*. 2016. URL: <http://argumentua.com/stati/sv-domo-rozmovlyayut-ukra-nskoju>.
21. Сміт Е.Д. Національна ідентичність. Пер. з англійської Тарашука П. Київ, 1994.
22. Україномовна Україна. URL: <https://www.facebook.com/groups/ukrainomovna.ukrain/>.
23. Україномовний Київ. URL: <https://www.facebook.com/groups/ukyiv/>.
24. Уроки української мови. URL: <https://www.facebook.com/uamova/posts/мене-дратує-легенда-про-російськомовний-київ-блогера-щось-трохи-серджуюся-це-з-пр/1956935484532042/>.
25. Хмелько В. Суспільство міксантів. *Україна шукає свою ідентичність: Збірник статей*. Київ, 2004. С. 42—45.

REFERENCES

1. Barchuk, M. (2018). Pronya Prokopivna's thought or Why Ukrainian-language titles are not popular? *Rewriter*. URL: <https://www.obozrevatel.com/society/mislennya-proni-prokopivni-abo-chomu-nepopulyarni-ukrainski-nazvi.htm>
2. Vyshniak, O.I. (2009). Language situation and languages' status in Ukraine: dynamics, problems, perspectives (sociological analysis). Kyiv: Instytut sotsiologii NAN Ukrainy (in Ukr.).
3. To refuse the Russian language: 5 histories of the people who switch the code. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/85855/Vidmovytsya_vid_rosijskoji_5_istorij_ludej_jaki?a_srt=&a_offset=2695
4. Volunteer movement "Free study of the Ukrainian language". URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/85855/Vidmovytsya_vid_rosijskoji_5_istorij_ludej_jaki?a_srt=&a_offset=2695.
5. Zalizniak, H.M., Masenko, L.T. (2002). Language situation in Kyiv (today and tomorrow). Kyiv: Urok ukrainskoi (in Ukr.).
6. Somehow or other they understand. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/И_так_поймут!
7. Kis, R. (2012). The danger of marginal process. *The Day*. 169 (in Ukr.).
8. Kocherhan, M.P. (2008). Language situation and language policy in Ukraine. *Svitohliad*, 2, 18—23 (in Ukr.).
9. Kravchenko, L.O. (2018). Proper names in Kyiv linguistic landscape: changes 2014—2018. *IXth International Congress of Ukrainian linguists. Linguistics. Selected scientific works*. P. 371—385. Kyiv (in Ukr.).
10. Masenko, L.T. (2017). The language of soviet totalitarism. Kyiv: Klio (in Ukr.).
11. Silent danger. To quarrel or litigate. Ukrainian establishments refuse to serve in Ukrainian. TSN week (26.08.2018). URL: https://www.youtube.com/watch?v=GDIosOGshI&list=PL1neMztLSbMML_7P34SxO2fP5W4Wg0vr5&index=4&t=0s
12. Muravska, D. (2017). How to be Ukrainian-speaking person in the city "of possibilities and perspectives". *The Argument*. URL: <http://argumentua.com/stati/yak-tse-buti-ukra-nomovnim-v-m-st-mozh-livostei-perspektiv>

13. Mukharskyi, A. (2017). Conscious effort. *The week*. URL: <https://tyzhden.ua/Columns/50/189428>.
14. Don't be indifferent. URL: <https://www.facebook.com/ne.bud.bayduzhym>
15. Renaming of streets. Kyiv official portal. URL: https://kyivcity.gov.ua/mistobuduvannia_ta_zemelni_dilianky/pereimenuvannia_vulyts.html
16. Switch to Ukrainian. URL: <https://perehodnamovu.uamodna.com>
17. Radevych-Vynnytskyi, Ya.K. (1997). Ukraine: from language to nation. Drohobych (in Ukr.).
18. Volunteer movement "Freedom space". URL: <http://dobrovol.org>
19. Riabchuk, M. (1998). Kharkiv doesn't hear Uzhgorod, Zhytomyr doesn't hear Lviv. *The Day*. 30 (in Ukr.).
20. They consciously speak Ukrainian. *The argument*. URL: <http://argumentua.com/statyi/sv-domo-rozmovlyayut-ukra-nskoyu>
21. Smit, E.D. (1994). National identity. Translation of P. Taraschuk. Kyiv (in Ukr.).
22. Ukrainian-speaking Ukraine. URL: <https://www.facebook.com/groups/ukrainomovna.ukrain/>
23. Ukrainian-speaking Kyiv. URL: <https://www.facebook.com/groups/ukyiv/>.
24. The Ukrainian language lessons. URL: <https://www.facebook.com/uamova/posts/мене-дратує-легенда-проросійськомовний-київ-блогеря-щось-трохи-серджуюся-це-з-пр/1956935484532042/>
25. Khmelko, V. (2004). Society of mixed people. *Ukraine is looking for its identity: Selected scientific works*. P. 42–45. Kyiv (in Ukr.).

Статтю отримано 06.12.2019

Natalia Matveieva, PhD student of the Department of Stylistics,
Language Culture and Sociolinguistics, Institute of the Ukrainian language
of National Academy of Sciences of Ukraine
4 Hrushevskiy St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: natalyaskiba93@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-6290-9381>

KYIV MODERN COMMUNICATIVE SPACE

Much research has been devoted to the problem of language situation and communicative space. In this study we have focused on the capital and functioning of the state language there. The purpose of this paper is to analyze the communicative space of Ukrainian capital.

The author provides evidence for heterogeneity and regionalization of Ukraine, and Kyiv as the capital is the reflection of all these differentiated processes. We have presented the data of several sociological surveys and made a conclusion that bilingualism and diglossia are widespread phenomena in our society. It has been found out that the Russian language dominated in communication of Kyiv residents in early XXI century. But we can outline positive changes in second decade of XXI century, in particular thanks to the processes of decommunization. As a result of that many streets and squares were renamed, and it has played a significant role for linguistic landscape of the capital.

Particular attention is paid to the fact that nowadays not only the Russian language, but also English, coexists with Ukrainian in Kyiv. In other words in Kyiv communicative space Ukrainian, Russian and English are widely used. On the basis of the Prostir svobody research it becomes obvious that Latin graphics in the names of cafes and shops in Kyiv is considered to be the most prestigious at present. In spite of this there is a reason to believe that the Ukrainian language will be the most spoken in the capital in the near future. The real people's histories about the causes of code-switching as well as the actions of many social organizations indicate that the Russian language will be forced out of communication among Ukrainians and its place will occupy Ukrainian as it must be with the state language.

Keywords: *language situation, bilingualism, diglossia, language conflicts, communicative space, communicative situation, linguistic landscape.*